Пол Андерсон

Людина, що прийшла надто рано

І тож я и кажу, на старість людина взнає так багато, що чудуєш, як мало може її іноді здивувати. Кажуть, у міклагардського короля перед троном лежить звір із щирого золота, який буцімто стає дибки й рикає. Чув я про це від Ейліфа Ейріксона, що служив у королівській дружині, а йому, коли він не п'яний, вірити можна. Бачив він і грецький вогонь, що горить на воді.

Ось чому, жрече, я так легко вірю твоїм оповідкам про Христа. Бував я і в Англії, і в країні франків, бачив — добре живе там люд. Напевне, це дуже могутній бог, коли стільки народів уклоняється йому... Ти, здається, сказав, що кожному, хто прийме твою віру, дадуть біле вбрання? Я не від того, щоб мати таке. Тільки ось зацвіте вона через наші прокляті ісландські тумани, але ж можна принести жертву домовикові і... Як? У вас цього не роблять? Та що ви? Я ладен навіть поступитися шматком доброї конини, хоча зуби в мене вже зовсім не ті... Адже кожна розумна людина знає, скільки неприємностей можуть завдати домовики, якщо їх не нагодувати досхочу.

...Що ж, вип'ємо ще по чарі й поговоримо. Подобається тобі моє пиво? Я сам його варю. А чари ці я привіз із Англії багато років тому. Тоді я був ще молодий... Як час летить... Потім я повернувся сюди, дістав у спадок від батька оцю садибу й з того часу вже нікуди не виїздив Плавати з вікінгами добре замолоду, а постарієш — починаєш розуміти, в чому справжнє багатство людини: багатство — це земля й товар.

Ану підкинь палива, Х'ялті! Холоднувато стає. Іноді мені здається, що зими тепер кути суворіші, ніж за моїх хлоп'ячих років. Ось і Торбранд з Селмондейла теж такої думки, але він гадає, це боги гніваються за те, що багато наших зреклося їх. Нелегко тобі буде, жрече, навернути до

своєї віри Торбранда. Вже надто він упертий. Щодо мене, то я людина покладиста й умію хоча б слухати.

...І ось що хочу сказати. В одному ти неправий. Через два роки не буде кінця світу. Це вже я знаю напевне!

Ти спитаєш мене — звідки? Це довга історія та й моторошна. Добре, що я вже старий і сумирно лежатиму в землі задовго до того, як настане це велике завтра. Страшний буде час перед тим, як настануть Великі Морози [1]. Ні, що я кажу — перед тим, як архангел затрубить у бойовий ріг. Адже й проповіді твої я слухаю тому, що знаю: Христос візьме гору над Тором. Незабаром уся Ісландія прийме Християнство, то вже краще бути в таборі переможців.

Ні, все, про що я розповім, мені не приверзлося. А сталось це п'ять років тому, і мої домочадці й сусіди можуть присягнутися, що таке було. Майже ніхто з них не вірив у те, що розповідав чужинець. А я то вірю, хоч би вже тому, що брехун, думається мені, не годен накоїти стільки лиха. Я люблю свою дочку, жрече, і, коли все скінчилось, знайшов їй гарного чоловіка. Вона не перечила, але тепер сидить із своїм чоловіком у садибі на мисові й не пришле мені навіть доброго слова. Чоловік її, як багато кажуть, невдоволений, що вона така мовчазна, сумна...

Так ось. Я вже добряче хильнув і можу оповісти тобі цю історію. Мені байдуже, повіриш ти чи ні. Ей, дівчата! Налийте в наші чари, бо в мене у горлі пересохне, перш ніж я скінчу оповідати.

Сталося це одного чудового дня п'ять років тому, наприкінці весни. Тієї пори зі мною й моєю дружиною Рагнільдою було лише двоє наших дітей, які ще не завели своєї сім'ї: молодший син Хельгі — йому виповнилось тоді сімнадцять зим — і вісімнадцятилітня Торгунна. Дочку мою вважали красунею. Багато женихів побувало в нас, але вона всім відмовляла, а я не з тих, щоб силувати дочку коритися. Що ж до Хельгі, то він завжди був спритний і вмів непогано працювати, хоч і легковажив

через молодість свою. Зараз-то він у Норвегії, в дружині Короля Олафа. Окрім нас чотирьох, у господі було щось із десяток слуг: двоє рабів-ірландців, дві служниці, що допомагали в господі, й шість керлів [2]. Господарство немале!

Ти ще не бачив, як розміщені мої володіння? За три кілометри на захід є затока, а приблизно за вісім кілометрів на південь, побіля Рейк'явіка, — кілька рибальських дворів. В напрямку до Лонг Йокуль місцевість підвищується. Земля в мене горбиста. Зате укоси на ній добрі, а на березі можна знайти плавник. Я навіть поставив оборіг, щоб зберігати дерево, й повітку на човни.

Так ось, увечері напередодні тієї події розгулявся шторм, а вранці ми з Хельгі пішли шукати плавнику. Тобі, норвежцеві, не збагнути, як цінується дерево в нас, в Ісландії — адже тут росте тільки дрібний чагарник. Нам доводиться завозити дерево з інших країн. За давніх часів, бувало, підпалювали будинки кревних ворогів, але ми вважаємо такий учинок страшним злочином, хоч таке й тепер іноді трапляється...

Я жив у злагоді з своїми сусідами, тому ми захопили з собою мало зброї: я — сокиру, Хельгі — меча, а при керлах, що нас супроводжували, були списи. Після нічної негоди день стояв ясний, і сонячні промені весело вигравали у високій мокрій траві. Я дивився на свої соковиті луки, на гладких овець і корів з лискучими боками, на дим, що пробивався з отвору в дахові, й подумав, що життя прожив недаремно Коли садиба сховалась за горбом і ми наблизились до води, легенький західний вітерець почав куйовдити волосся в мого Хельгі. Неймовірно, як ясно бачу я зараз усе те, що сталось того дня, хоча, звичайно, цей день і повинен був найбільше закарбуватися в моїй старечій пам'яті, ніж будь-який інший.

Ми зійшли до моря. Воно з гуркотом билось об каміння, й біло-сірі хвилі було видно аж до самісінького крайсвіту. Кілька чайок, скиглячи, шугали над ними: наша поява відсахнула їх від риби, прибитої штормом

до берега, де було навалом плавнику й навіть лежала ціла соснова колода... Мабуть, тієї ночі затонуло судно з деревом.

Знахідка була дорога, але мені, як людині обачній, треба було принести жертву, щоб захиститися від лиха, яке може послати дух хазяїна того дерева.

Ми потягли колоду під оберіг, і раптом Хельгі злякано крикнув. Я схопився за сокиру й подивився в той бік, куди показував син. Кривавої ворожнечі в нас тієї пори не було ні з ким, але ж нерідко в наших краях з'являються всякі зайди.

Одначе цей чоловік мав цілком мирний вигляд. І справді, поки він, спотикаючись, ішов до нас по мокрому піску, я встиг розгледіти, що е нього зовсім нема зброї, й не міг збагнути, звідки він узявся. Це був високий крем'язень у надто дивній одежі: куцина, штани й черевики були схожі на наші, але якось дивно скроєні, а на литках замість перехоплених навхрест ремінців були якісь панчохи з твердої шкіри. Не випадало мені бачити й такого шолома: майже квадратний, він прикривав шию, а ніс лишався відкритий — стрілки не було. Утримувався цей шолом на голові шкіряним ремінцем, і, чи вірите, зроблений він був із одного цілого шматка, тільки не схожого на метал.

Підійшовши трохи ближче, незнайомець незграбно побіг у наш бік, розмахуючи руками й щось вигукуючи. Слова його скоріше нагадували собаче гавкання, ніж будь-яку мову, — а я їх чував немало. Він був вибритий, темне волосся коротко підстрижене, і я вирішив, що незнайомець має бути франком. Цей чоловік був молодий і гарний з себе — блакитноокий, з правильними рисами, і хоч складу він був чудового, за кольором його шкіри я визначив, що більшу частину життя він провів у помешканні.

— Може, він із затонулого корабля? — спитав Хельгі.

— Подивись на його одежу, — заперечив я, — вона в нього суха й чиста. Напевне, він не так давно мандрує, навіть бородою не обріс! Але щось я не чув, що в нашій окрузі гостює якийсь чужинець.

Ми опустили зброю, а він підбіг до нас і зупинився, конвульсивно переводячи подих. Я побачив, що його куцина і сорочка не зашнуровані, а скріплені якимись кістяшками й пошиті з дебелої матерії. На шиї в нього висіла засунута під куцину вузька смужка тканини. Усе це вбрання було якесь рудувате. Черевики його теж мали безглуздий вигляд, але пошиті були на славу. На дебелій куцині в різних місцях кріпилися шматочки міді, на кожному рукаві — по три світлих смужки й чорна стрічка з такими ж білими літерами, що й на шоломі. Це були не руни, а справжні римські літери "MP" [3]. Оперезував його широкий пасок, на якому збоку в піхвах висіла схожа на кийок металева річ, а з другого боку — справжній звичайний кийок.

— Він, напевне, чаклун, — промимрив мій керл Сігурд. — Інакше нащо всі оці амулети?

— Може, для краси або від лихого ока, — заспокоїв його я. І, звернувшись до незнайомця, сказав: — Я Оспак Уольфсон з Хілстеда. А ти хто такий?

Груди його ходили ходуном, погляд був як у божевільного. Він, напевне, прибіг здалека. Потім він застогнав і, затуливши лице руками, опустився на землю.

— Він, напевно, хворий, краще одведемо його додому, — запропонував Хельгі.

Очі Хельгі сяяли — нам так рідко випадає бачити нових людей.

— Ні... Ні... — підвів голову незнайомець. — Дайте мені хвилинку перепочити...

Говорив він по-норвезькому досить вільно, але вимовляв слова так, що його важко було зрозуміти. Окрім того, в його мові було багато чужоземних слів, яких я не знаю.

— Може, це вікінги висадились? — втрутився другий керл Грім і стиснув у руці списа.

— Де ж таке видано, щоб вікінги висаджувалися в Ісландії? — усміхнувся я. — Споконвіку не було такого.

Незнайомець затряс головою, наче приходив до тямку після удару. Ледь похитуючись, він звівся на ноги.

— Що сталось? — спитав він. — Що сталося з містом?

— З яким містом? — здивувався я.

— З Рейк'явіком! — простогнав незнайомець. — Де він?

— За п'ять кілометрів на південь, звідки ти прийшов, якщо тільки ти не маєш на увазі фіорда, — відповів я.

— Ні! Там лишилась тільки обмілина з кількома жалюгідними халупами та...

— Бережись, коли Яльмар Широконосий почує, як ти славиш його садибу, — попередив я.

— Але там було місто! — вигукнув він. Погляд його знову став як у божевільного. — Я переходив вулицю, коли почувся вибух, усе почало рушитись, я опинився на березі, а місто щезло!

— Він з глузду з'їхав, — позадкувавши, сказав Сігурд. — Обережніше! Якщо в нього з рота піде піна, то він берсерк [4].

— Хто ви? — промимрив незнайомець. — Чому на вас така одежа? Нащо вам оці списи?

— Ні, не схожий він на божевільного, — зауважив Хельгі. — Він просто переляканий і розгублений. Не інакше, як з ним щось скоїлось.

— На ньому прокляття богів, не хочу я стояти поряд з ним! — заверещав Сігурд і кинувся тікати.

— Вернися! — крикнув я. — Стій, а то я провалю твою вошиву голову!

Сігурд зупинився. Він не мав рідні, яка б могла помститися за нього, але до нас не підійшов. Тим часом незнайомець угамувався настільки, що в усякому разі міг членороздільно говорити.

— Це була воднева бомба, так? — спитав він. — Хіба почалася війна?

Він і потім часто повторював слова "воднева бомба", от я й запам'ятав, хоч і не відаю, що вони означають. Здається, щось на кшталт грецького вогню. А щодо війни, то я не втямив, про яку війну він торочив.

— Вчора увечері схопилась велика буря, — почав було я. — Ти кажеш, що чув гуркіт. Можливо, Тор [5] ударив своєю сокирою і переніс тебе сюди.

— Куди це сюди? — спитав він.

Тепер, коли перший переляк минув, голос його був упевненіший, ніж раніше.

— Я тобі вже казав. Це Хілстед в Ісландії.

— Але я й був у Ісландії, — пробубонів він. — У Рейк'явіку... Що скоїлося? Напевне, все знищено водневою бомбою, поки я був непритомний.

— Нічого не знищено, — заперечив я.

— А може, він каже про пожежу в Олафсвіку, що сталася місяць тому? — припустив Хельгі.

— Ні, ні! — Він затулив лице руками, але за хвилину знову глянув на нас і мовив: — Послухайте. Я Джеральд Робертс, сержант військової бази Сполучених Штатів у Ісландії. Я був у Рейк'явіку тієї миті, коли в мене вдарила блискавиця чи щось інше. Опинившись раптом на березі моря, я перелякався й побіг. Ось і все. А тепер скажіть мені, як дістатись назад до бази.

Я майже дослівно передаю тобі, жрече, все, що він сказав. Ми, звичайно, не зрозуміли й половини його слів, а тому попросили повторити їх кілька разів і пояснити, що вони означають. Але навіть тоді ми тільки втямили, що він з якоїсь країни, яка зветься Сполучені Штати Америки, що знаходиться ця країна, за його свідченням, на захід від Гренландії і що він разом з іншими своїми земляками прибув у Ісландію, щоб захищати наш народ од ворогів. Він не бреше, думав я, а швидше просто помиляється або все це йому приверзлося. Грім ладен був укокошкати його на місці за те, що він сприймає нас за дурнів, ладних повірити його нісенітницям, але я бачив: незнайомець каже те, що думає.

Коли йому пощастило втокмачити нам усе це, він майже зовсім оговтався.

— Послухайте, — почав він тоном надто тверезим для людини, що втратила глузд, — давайте спробуємо дійти істини разом. Хіба ви не чули про війну? Нічого такого, що б... Гаразд, слухайте. Люди моєї країни вперше прибули в Ісландію, щоб боронити її від німців. Ви знаєте, коли це було?

Хельгі похитав головою.

— Я знаю, що такого ніколи не було, — відповів він. — А хто ці німці? Якщо тільки не старі чародії...

— Він каже про ірландських ченців, — пояснив я. — Тут жило кілька ченців, але, коли прийшли норвежці, їх прогнали. Це було... гм... років сто з чимось тому. Твій народ допомагав цим ченцям?

— Та я про них і знати не знаю! — вигукнув він і якось дивно схлипнув. — Ви... Хіба ви, ісландці, прийшли не з Норвегії?

— Угу, років сто тому, — терпляче й наполегливо втокмачував я йому. — А після того король Гаральд Світловолосий скорив усі норвезькі землі...

— Сто років тому! — прошепотів він, і я побачив, як лице його зблідло. — То який зараз рік?

Ми вирячились на нього, вражені.

— Другий рік по великих ловах на лосося, — пробував я напоумити його.

— Який рік від Різдва Христового, питаю я? — прохрипів він, з благанням дивлячись на нас.

— А, виходить, ти християнин? Гм... Ану дай подумати... Якось в Англії мені випало тримати бесіду з єпископом. Ми за нього взяли викуп, а потім відпустили... Так от, він сказав... Чекай-но... Він начебто сказав, що ваш Христос жив тисячу років тому. Чи, можливо, трохи менше.

— Тисячу...

Незнайомець затряс головою, і щось вилетіло з нього, бо очі його раптом стали скляні. Мені доводилося бачити скло, я ж казав тобі, що бував у багатьох країнах... Отак він і стояв, а коли ми повели його до садиби, йшов покірно, як мала дитина.

Ти своїми очима бачиш, жрече, що моя дружина Рагнільда, хоч вона вже й не молода, й зараз гарна з себе, а Торгунна вдалася в неї.

Вона була... Ні, й нині вона висока й ставна, а на голові в неї ціла купа золотавого волосся. За звичаєм наших дівчат, вона носила його, розсипавши по плечах. У неї були блакитні очі, ледь видовжене лице й червоні губи. І до того ж весела, добра вдача, тому-то всі чоловіки були закохані в неї, а Сверрі Сноррасон навіть у вікінги пішов, коли вона відмовила йому, й загинув. Але ні в кого не стало тямку зрозуміти, що вона так і не була щаслива...

Ми привели додому цього Джеральда Семсона — на моє запитання він відповів, що його батька звали Семом,— лишивши Сігурда й Гріма на березі збирати плавник. Є люди, котрі, боячись чаклунства, не зважилися б привести до себе в дім християнина, але я людина не забобонна, а Хельгі просто втрачає глузд, коли бачить що-небудь нове. Поки ми йшли полями, наш гість брів спотикаючись, мов сліпий, але тільки-но поминули ворота, він одразу наче очуняв: окинув поглядом усі

дворові будівлі від стаєнь і повіток до коптильні, броварні, кухні, лазні, капища й самого житла. А там у дверях саме стояла Торгунна.

На мить їхні погляди зустрілись, і я побачив, що вона почервоніла, але тоді не надав цьому уваги. Коли ми, розганяючи собак, ішли подвір'ям, наші черевики дзвінко стукали об плитняк. Двоє моїх рабів, полишивши чистити стайні, витріщились на нас, аж поки я не примусив їх повернутись до роботи, зауваживши, що ледаря ніколи не пізно кинути на жертовник. (Ви, християни, не користуєтесь цим правом; щиро кажучи, я сам також ніколи не приніс би в жертву людське життя, але ви навіть не уявляєте, як допомагає одне тільки нагадування про це!)

Ми зайшли в дім, я назвав моїм домашнім ім'я незнайомця, розповів їм, де ми його знайшли. Рагнільда послала служниць розпалити вогнище й принести пива, а я тим часом посадив Джеральда на почесному місці й сам сів поряд з ним. Торгунна подала кожному з нас ріг з пивом.

Пригубивши напій, Джеральд поморщився. Я навіть образився, бо моє пиво славиться як краще в окрузі, й запитав, що йому не сподобалось. Він грубувато засміявся й відповів, що ні, мовляв, пиво непогане, але він звик до пінистого й не дуже кислого.

— А де таке варять? — недовірливо поспитав я.

— Скрізь. І в Ісландії теж. Ні... — Він байдуже дивився поперед себе. — Скажімо... у Вінланді.

— А де цей Вінланд? — спитав я.

— На заході, звідки я приїхав. Я думав, вам відомо... Почекайте... — Він знову похитав головою. — Можливо, я зможу щось збагнути. Ви коли-небудь чули про людину на ім'я Лейф Ейріксон [6]?

— Ні, — відповів я.

Набагато пізніше мені спало на думку, що саме ці слова свідчать про істинність його історії, бо тепер вікінг Лейф Ейріксон відомий усім; з великою довірою я нині слухаю й оповіді про країни, що їх бачив Б'ярні Херюльфсон [7].

— А про його батька, Ейріка Рудого, чули? — знову спитав Джеральд.

— Чув, — відповів я. — Певно, ти кажеш про норвежця, котрий, убивши людину, втік із своєї країни в Ісландію, а потім й звідти з тієї ж причини; він зараз живе в Гренландії.

— Тоді виходить... це незадовго до мандрівки Лейфа, — промовив він. — Кінець десятого століття.

— Стривай, — втрутився Хельгі. — Ми терпляче слухали тебе, але зараз час не для жартів. Полишимо їх до веселих часів. Скажи нам ясно й просто, звідки ти і яким побитом тут опинився.

Джеральд затулив лице руками.

— Облиш його, Хельгі, — втрутилась Торгунна. — Хіба ти не бачиш, що в нього горе?

Гість підвів голову й подивився на неї, як побитий пес, коли його погладять. В кімнаті стояли сутінки — у вікна під стелею ще падало денне світле, тому свічки поки що не запалювали. І все-таки я примітив, що обоє вони почервоніли.

Глибоко зітхнувши, Джеральд почав щось шукати в кишенях — а в нього мало не скрізь були кишені. Він дістав пергаментну коробочку, вийняв з неї маленьку білу паличку і вставив собі в рот. Потім дістав другу коробку, а з неї — дерев'яну паличку, провів нею по коробці, й на

кінчикові палички спалахнуло полум'я. Цим вогником він підпалив паличку, що була в роті, і вдихнув дим. Ми дивились на нього, витріщивши очі.

— Це християнський обряд? — спитав Хельгі.

— Ні... не зовсім. — Губи його скривилися в посмішку. У ній було чимало розчарування й гіркоти. — А я гадав, що ви здивуєтесь, навіть злякаєтесь.

— Ми й справді бачимо таке вперше, — зізнався я, — та ісландці не страхополохи. Вогняні палички можуть нам знадобитися. Ти приїхав, щоб торгувати ними?

— Ні, навряд. — Він зітхнув. Дим, що він його всмоктав у себе, хоч як це дивно, мабуть, надав йому сил, тоді, як від диму в нашому помешканні напочатку гість закашлявся, і в нього виступили на очах сльози. — Річ у тому... Ви не повірите мені. Я сам не можу собі повірити.

Ми чекали. Торгунна заклякла, ледь подавшись уперед, губи її були напіврозтулені.

— Удар блискавки... — Джеральд стомлено кивнув головою. — Під час грози я опинився на вулиці, й блискавка, напевне, вдарила в мене, та так, як то буває лише один раз за багато тисячоліть. Удар цей відкинув мене в минулі часи.

Це були його слова, жрече. Я не зрозумів їх, і сказав йому про це.

— Зрозуміти справді важко, — згодився він. — Дай боже, щоб мені це тільки приснилось. Але якщо це сон, доведеться потерпіти, поки я прокинусь... Так ось. Народився я тисяча дев'ятсот тридцять другого року від Христового різдва в країні, що знаходиться на заході і якої ви ще не відкрили. На двадцять третьому році життя, разом з військами

моєї країни, я прибув до Ісландії. В мене влучила блискавка — й ось... ось дев'ятисотий з чимось рік від Христового різдва, і все-таки я тут — адже лишилась ще майже тисяча років до мого народження — а я тут!

Ми мовчали. Стукнувши об підлогу молотом, я приклався до рога й довго пив з нього. Одна служниця запхикала, але Рагнільда, хоч і пошепки, так суворо насипалася на неї, що і я почув:

— Тихіше! У бідолахи не сповна розуму, але він нам не завдасть шкоди.

Я був згодний з нею, хоч останні її слова й викликали в мені якийсь сумнів. Вустами безумної людини можуть говорити боги, а богам не завжди треба довіряти. Окрім того, безумець може стати берсерком, а якщо на ньому тяжке прокляття, то воно може перейти й на нас.

Він сидів і дивився прямо попереду себе, а я, поринувши у роздуми, спіймав на собі кілька бліх і розчавив їх. Запримітивши це, Джеральд з острахом запитав мене, чи багато у нас тут бліх.

— Звичайно, багато, — відповіла Торгунна. — А в тебе хіба нема?

— Нема, — він криво посміхнувся. — Поки що нема.

— Ох, — зітхнула вона. — То ти хворий.

Вона міркувала цілком доладно. Я розумів її думку, як розуміли її й Рагнільда, й Хельгі. Якщо чоловік такий хворий, що на ньому навіть нема бліх, то, зрозуміло, він повинен забалакуватись. Я, було, затурбувався, чи не перейде це на нас, але потім вирішив, що навряд. Адже в нього щось із головою, можливо від удару, якого він дістав. У всякому разі, коли діло відбувається на землі, а не на небі, ми зможемо впоратися з ним.

Як годі, тобто як старійшині, котрий приносить жертви, мені було невигідно проганяти незнайомця. Та ще, коли він зможе роздобути побільше отих вогняних паличок, можна буде налагодити вигідну торгівлю. Тому я звелів Джеральдові лягати спати. Він, було, запротестував, але ми силоміць вклали його в постіль, де він, стомившись за день, незабаром заснув. Торгунна сказала, що нагляне за ним.

Наступного дня, як дяку за знайдений ліс і щоб застерегти себе від прокляття, яке могло лежати на Джеральді, я вирішив принести в жертву коня. Звичайно, я вибрав старого й ні на що не придатного. А крім того, ми вже давно не ласували свіжиною. Джеральд увесь день задумливо бродив по подвір'ю, але, коли я заходив у дім, щоб повечеряти, то почув, що він і моя дочка сміються.

— Тобі, я бачу, краще, — зауважив я.

— Так... Адже могло бути й гірше. — Запримітивши, що керли поклали на кобилиці дошку, що правила за стіл, Джеральд сів побіля мене. Служниці внесли вечерю.

— Мене завжди вабили часи вікінгів, — сказав гість, — робити ж я дещо вмію.

— Що ж, — відповів я, — коли ти не маєш свого дому, можеш жити в нас.

— Я вмію працювати, — перебив він мене. — Вам не доведеться годувати мене задарма.

І я зрозумів, що він справді прийшов здалека, бо який пан стане наймитувати на чужій землі. І все-таки поводився він невимушено, як це властиво людям знатного походження, а з виду його було помітно, що

він звик до гарних харчів. Щоправда, появився Джеральд без дарів, та я не надав цьому уваги. Кінець кінцем він зазнав корабельної аварії.

— Може, тобі пощастить вернутися у свої Сполучені Штати, — сказав Хельгі. — Спорядимо корабля, і я теж охоче подивлюся на це королівство.

— Ні, — похмуро заперечив Джеральд, — такої країни нема. Поки що нема.

— Отже, ти все-таки запевняєш, що прийшов із завтра? — пробурчав Сігурд. — Божевільний. Подай-но мені краще свинину.

— Авжеж, — стояв на своєму Джеральд. Тепер він був цілком спокійний. — І я можу це довести.

— Не збагну, де навчився ти, прихідцю з далеких країв, нашої мови, — зауважив я.

Я ні за що не назву людину у вічі брехуном, хіба що тільки тоді, коли ми розхвастаємося мирно один перед одним, але...

— У моїй країні, за мого часу, будуть говорити інакше, — відповів він, — а ось в Ісландії мова мало змінилася з давніх часів, і я навчився її, коли приїхав сюди.

— Хоч ти й християнин, — сказав я, — але вже доведеться тобі потерпіти, коли ми сьогодні увечері будемо приносити жертву.

— Мені все одно, — відповів він. — Боюсь, що я ніколи не був щирим християнином, і хотів би подивитися на ваш обряд. А як ви це робите?

Я пояснив йому, як перед очима бога вдаряю молотом коня по голові, потім перерізую горло й вербовими гілками розбризкую кров. А тоді розпотрошуємо тушу й гуляємо на славу.

Він хапливо промовив:

— Отепер я й зможу довести, хто я такий. У мене є зброя, яка вб'є коня... спалахом блискавки.

— А що це таке? — зацікавився я.

Ми всі з'юрмилися довкола Джеральда, коли він витяг з піхов кривого кийка й показав його нам. Мене, щоправда, опанував сумнів: леза він не мав і з виду годився хіба тільки на те, щоб ударити по голові, але я збагнув, що зробити його міг на диво вправний майстер.

— Гаразд, давай спробуємо, — згодився я. Він показав нам усе, що мав у кишенях: кілька неймовірно круглих монет з надзвичайно чітким написом, маленький ключ, паличку з грифелем усередині, щоб писати, і плаский гаманець, у якому було багато папірців з якимись знаками. Коли він урочисто запевнив нас, що деякі з них гроші, то всі, навіть Торгунна, зареготали. Але найкращий був ніж: лезо його ховалося в рукоятку. Побачивши, що я зацікавився ножем, він подарував мені його — велика щедрість як на людину, що зазнала корабельної аварії. Я сказав, що натомість дам йому одежу й добру сокиру й жити він може в нас стільки, скільки захоче.

Ні, зараз у мене нема цього ножа. Ти ще взнаєш чому. А шкода — це був чудовий ніж, хоча й зовсім маленький.

— А ким ти був до того, як стріла війни вразила твою країну? — спитав Хельгі. — Крамарем?

— Ні, — відповів Джеральд. Я був... інженером... тобто мав ним бути. Інженер будує містки, будинки, робить усякий інструмент, прокладає шляхи... Це більше, ніж звичайний майстровий. Тому я й вважаю, що мої знання тут можуть надто прислужитись. — У його очах я знову побачив гарячковий блиск. — Дайте мені час, і я стану королем!

— У нас в Ісландії нема королів, — буркнув я. — Наші діди прийшли сюди, щоб позбутися королів. У нас є Тінг [8], де ми розв'язуємо суперечки й ухвалюємо закони, але кожна людина має право домагатися справедливості власними силами.

— А якщо напасник не захоче підкоритися? — запитав Джеральд.

Тоді ми вдаємося до кривавої помсти,— відповів Хельгі й почав розповідати про вбивства, що сталися останнім часом. Очі його палали, Джеральд збентежено крутив у руках пістолета. Так він назвав свого кийка, що вивергав вогонь.

...Посутеніло, й ми вирушили на місце, де провадились жертвування. Керли розклали перед капищем вогнище, і, коли я відчинив двері, дерев'яний Один [9], здавалось, скочив нам назустріч.

Я дозволив гостеві допомогти мені підвести коня до кам'яного вівтаря. Узявши в руки посудину, куди збирають кров, я сказав, що тепер він, якщо хоче, може забити тварину. Джеральд витяг свого пістолета, вклав його у вухо коня й щось натиснув. Тишу струсив гуркіт, кінь здригнувся й упав, а в голові в нього виявилась дірка. Мозок було зіпсовано — он яка груба зброя! Потім я почув гострий, гіркуватий запах — так як пахне побіля вулкана. Ми всі підскочили, одна жінка скрикнула, а Джеральд гордо оглянувся довкола. Опам'ятавшись, я поспішив довершити жертвування. Джеральд не захотів, щоб його окропили кров'ю, але ж кінець кінцем він був християнином. Супу з кониною й конини він теж поїв якусь дещицю.

Потім Хельгі довго розпитував його про пістолета, а він пояснював, що з нього можна вбити людину на такій відстані, яку пролітає стріла, і що буцімто в цьому нема ніякого чаклунства, просто треба дечому навчитись, чого ми ще не знаємо. А що мені вже доводилося чути про грецький вогонь, то я йому повірив. Пістолет міг бути дуже корисний у бою — в цьому я мав нагоду пересвідчитись. Але нам не було ніякого рехту робити такий само: залізо дороге, та й багато місяців мине, перш ніж пощастить змайструвати хоч би одного.

Найбільше мене турбував сам Джеральд.

Наступного ранку я почув, як він оповідав Торгунні всякі дурниці про свою країну: про будинки, високі, як гори, про вози, що котяться без коней і літають у повітрі. У місті, де він живе, казав, тисячу разів по вісім чи дев'ять тисяч мешканців, і зветься це місто Нью-Йорвік чи щось на зразок цього. Я, і мої сусіди теж, не від того, щоб послухати гарну побрехеньку, але таке було понад усяку міру, а тому, розсердившись, я повелів йому йти зі мною шукати худобу, що відбилася від череди.

Опісля того, як ми цілий день проблукали між горбами, я переконався, що Джеральд не годен навіть пізнати, де в корови роги, а де хвіст. Одного разу ми майже натрапили на нашу пропажу, але чужинець, нічого не тямлячи, перетнув стежку прямо під носом у худоби; вона пройшла, а нам довелося починати все спочатку. Ледве стримуючись, але все-таки чемно, я поспитав, чи вміє він доїти корів, стригти овець, косити й молотити. Ні, відповів Джеральд, він ніколи не жив на фермі.

— Шкода, — зауважив я, — бо в Ісландії цим займаються всі, окрім опришків.

Від моїх слів він спалахнув.

— Я вмію робити багато іншого, — заперечив він. — Дайте мені інструменти, і я покажу, що я вмію непогано працювати з металом.

— Що ж, це гідне діло, — зраділо відгукнувся я, — і ти можеш надати нам великої послуги. У мене зламаний меч, а в кількох списів погнуті вістря; не вадило б і підкувати наново всіх коней.

Тоді я не надто звернув увагу на те, що він, за його словами, не підкував жодного коня.

Розмовляючи, ми повернулись додому. На порозі нас стріла розгнівана Торгунна.

— Так не вітають гостя, батьку! — обурилась вона. — Змушуєш його працювати, наче він простий керл.

Джеральд усміхнувся.

— Я радий роботі, — відповів він. — Мені треба... що-небудь таке, щоб мене підбадьорило, й, окрім того, я хочу бодай трохи віддячити вам за вашу доброту.

Я знову відчув симпатію до нього, й сказав: ми, мовляв, не винні, що в них, у Сполучених Штатах, зовсім інші звичаї. Завтра він може починати роботу в кузні, я буду платити йому, але вважати його ми будемо рівнею, оскільки мистецтво майстра в нас у пошані. По цих словах наші слуги почали скоса позирати на нього.

Того вечора Джеральд дуже розважав нас, оповідаючи про свій дім; правда то була чи ні, але слухали ми його з цікавістю. Проте справжнього лоску він не мав, бо не годен

був заримувати бодай двох віршованих рядків! Неосвічені й відсталі, певно, люди живуть в отих Сполучених Штатах! Він заявив, що в його обов'язки входило підтримувати порядок у військові.

Хельгі був украй здивований і сказав, що Джеральд, напевно, дуже хоробра людина, якщо не боїться кривдити інших, але той відповів, що солдати корилися йому з остраху перед королем. Коли Джеральд додав, що молоді люди зобов'язані перебувати на військовій службі протягом трьох років і що їх можуть забрати на службу навіть у час збирання врожаю, я зауважив, що йому поталанило, коли він вибрався з країни, якою править такий жорстокий володар.

— Ні, — задумливо промовив він, — ми люди вільні і говоримо, що нам забажається.

— Але робити, чого забажаєте, очевидно, не можете, — зауважив Хельгі.

— Що ж, — обізвався Джеральд, — ясна річ, ми не можемо, наприклад, убити людину тільки за те, що вона нас образила.

— Навіть якщо та людина вбила твого родича? — спитав Хельгі.

— Навіть тоді. Король... Король помщається за всіх нас.

— Твої оповідки гарні, — посміхнувся я, — тільки отут ти спіткнувся. Як може один король вистежити всіх убивць, вже не кажучи про те, щоб їм помститись? Тоді в нього не стане часу розжитися на спадкоємця.

Вибухнув такий регіт, що гість неспроможний був мені відповісти.

Наступного дня Джеральд у супроводі раба, що мав роздувати міхи, пішов до кузні. Я ж цілу добу пробув у Рейк'явіку в Яльмара Широконосого, їздив домовлятися про купівлю овець. Я запросив

Яльмара до нас погостювати деньок, і ми прискакали в садибу з ним і його сином Кетілем, рудим двадцятилітнім парубійком похмурої вдачі. Йому свого часу теж відмовила наша Торгунна.

Джеральда я застав у залі, де він понуро сидів на лаві. .На ньому була одежа, яку я йому подарував — його власна була вся пропалена іскрами і забруднена попелом. Чого ж іншого можна було чекати від цього телепня? Він про щось стиха розмовляв з моєю дочкою.

— Ну, — запитав я ще на порозі, — як працювалось?

Мій керл Грім захихикав:

— Поламав два списових наконечники, а пожежу нам пощастило загасити: а то згоріла б уся кузня.

— Як? — вигукнув я. — Ти ж казав, що вмієш кувати!

Джеральд устав і з викликом подивився на мене.

— Дома в мене були інші інструменти, до того ж кращі, — відповів він. — Тут у вас усе не так.

Виявилось, він роздув надто великий вогонь, а молот його бив куди завгодно, тільки не туди, куди треба.

Він зіпсував крицю, не вміючи загартувати її. Ковальському ремеслу, ясна річ, учаться роками, але йому треба було признатися, що він навіть і підмайстром ніколи не був.

— Тоді, — різко промовив я до нього, — як же ти зароблятимеш собі на хліб?

Мене злило те, що я пошився в дурні перед Яльмаром і Кетілем, яким стільки нарозказував про чужинця.

— Це відає тільки Один, — обізвався Грім. — Я поїхав з ним верхи пасти кіз і переконався, що ніколи в житті не бачив незграбнішого верхівця. Я запитував у нього, чи вміє він прясти або ткати; ні, відповів він.

— Мужчину не питають про це, — спалахнула Торгунна. — Убити б йому тебе за таке!

— Хай убиває, — засміявся Грім. — Тільки дозволь мені доказати. Я гадав, що ми полагодимо містка через канаву. І що ж? Пилкою він ледь-ледь орудував, зате мало не відчикрижив собі ноги стругом.

— Ми не користуємося такими інструментами, кажу я тобі!

Джеральд стиснув кулаки й, здавалося, ладен був заплакати.

Я запросив гостей сісти.

— Розпотрошити свинячу тушу й закоптити її ти теж, напевне, не зможеш? — спитав я.

— Ні, — стиха відповів він.

— Тоді... що ж ти вмієш?

— Я... — слова застряли у нього в горлі.

— Ти був воїном, — нагадала йому Торгунна.

— Так, я був воїном! — підтвердив він, і лице його прояснілo.

— В Ісландії з цього мало пуття, коли більше нічого не вмієш, — пробурчав я, — хоч, може, якщо тобі пощастить пробратися на схід, там який-небудь ярл [10] охоче візьме тебе в свою дружину.

Глибоко в душі, щиро кажучи, я не певен був у цьому, бо воїн при дворі повинен тримати себе так, щоб виявити честь своєму панові. Але мені було шкода засмучувати його.

Кетілю Яльмарсону явно не подобалось, що Торгунна не кидає Джерельда, та ще й заступається за нього.

— Та ти й битися, напевне, не вмієш, — презирливо посміхнувшись, втрутився він.

— Цьому-то мене добре вчили, — похмуро відповів Джеральд.

— Хочеш поборотися зі мною? — спитав Кетіль.

— Давай! — буркнув Джеральд.

Жрече, що таке людина, якщо добре вдуматися? Що довше я живу, то життя все менше й менше уявляється мені подільним тільки на добре й погане, на чорне й біле, як змальовуєш його ти; ми всі — лише істоти сірого кольору. Цей ні до чого не здатний юнак, який навіть не замахнувся сокирою, щоб гідно відповісти на запитання, чи здатний він на жіночу роботу, цей неотесаний вахлак вийшов з Кетілем Яльмарсоном на подвір'я й там тричі підряд поклав його на обидві лопатки. Він якось особливо захоплював Кетіля, коли той ліз на нього... Запримітивши, що Кетіль з люті ладен убити нашого гостя, я наказав їм зупинитися, похвалив обох і подав по келиху пива. Але весь вечір до кінця Кетіль просидів на лаві в понурій задумі.

Джеральд розповів, що можна зробити зброю, схожу на його пістолет. Тільки вона матиме більші розміри й зветься гарматою, і може

потопити корабля й розвіяти військо. Тільки йому потрібна допомога ковалів і всякі матеріали. Дерев'яне вугілля було в нас, сірку, мабуть, можна знайти побіля вулкана, але що таке селітра?

Тепер уже, не вірячи йому на слово, я детально розпитав його, як він усе це зробить. Чи знає, як готувати порох? Ні, признався він. Яка завбільшки повинна бути ота гармата? А коли він відповів мені — щонайменше з людину, — я зареготав і спитав, як же можна відлити таку велику річ, навіть якщо нам пощастить зібрати стільки заліза? І цього він не знав.

— Ви не маєте знарядь, щоб майструвати знаряддя, які потрібні для виготовлення гармати, — пояснив він. Що він хотів цим сказати, я не збагнув. — Бог свідок, мені несила одному подолати тисячу років історії.

Він витяг останню курильну паличку й запалив її. Хельгі якось спробував затягнутись, то його потім нудило, але він, як і раніше, горнувся до Джеральда. А тепер мій син запропонував узяти шлюп і вранці сходити на ньому в Айс Фйорд, де мені треба було зібрати плату з орендарів. Яльмар і Кетіль охоче зголосилися на таку мандрівку. Торгунна так гаряче благала, що я згодився і її взяти.

— Ну, тепер чекай лиха, — пробурчав Сігурд. — Хто не знає, що жінка на кораблі — на лихо. Не люблять цього тролі [11].

— А як же твій батько колись привіз жінок сюди, на наш острів? — усміхнувся я.

Ох, послухатися б мені його! Мудрим не можна назвати його, але він знав, що казав.

...Окрім мене, Торгунни й Хельгі, з нами попливли Яльмар з Кетілем, Грім і Джеральд. Я бачив, як він скривився, ступивши в холодну воду, коли ми спускали човна, а потім, скинувши черевики й панчохи,

розтирав ноги. Свого часу він дуже дивувався, коли дізнався, що в нас є лазня — напевне, він вважав нас за дикунів — але все-таки лишився, як жінка, гидливий і не загаявся пересісти подалі від наших ніг.

Вітер був погожий, ми поставили вітрило. Джеральд намагався допомагати нам, але, ясна річ, не вмів розпізнати, де фал, а де шкот, і все переплутав. Грім бурчав на нього, а Кетіль зловтішно реготав. Коли ми нарешті набрали ходу, Джеральд пересів до мене на корму.

Довго він сидів задумливо, а потім несміливо зауважив:

— А в нас наряддя й кермо кращі... будуть кращими. З ними можна ходити навстріч вітрові.

— Еге, наш морський вовк, видно, знову вирішив ощасливити нас порадою, — в'їдливо посміхнувся Кетіль.

— Помовч, — різко обірвала його Торгунна. — Хай Джеральд говорить.

Джеральд вдячно глянув на неї, та й мені теж хотілось послухати.

— Це неважко зробити, — сказав він. — Я сам ходив на таких човнах і непогано їх знаю. По-перше, вітрило має бути не прямокутне, звисле, як у вас, з нок-реї впоперек човна, а трикутне. Короткий бік вітрила треба принайтувати до реї, з'єднаної рухомо з щоглою на висоті в половину людського зросту над бортом. Окрім того, кормове весло у вас не там, де йому належить бути, його треба поставити нижче транцевої дошки, щоб воно було під водою, а повертати його треба довгим румпелем.

Він розповідав захоплено, малюючи вказівним пальцем на плащі Торгунни, де й що треба розмістити.

— З таким вітрилом, кермом і кілем, що занурюється глибоко у воду, скажімо, на зріст людини як на таке судно, човен сміливо піде навперейми вітрові. А між щоглою й носом можна напнути ще одне скісне вітрило, невеличке.

Що ж, жрече, признаюся, думка ця гідна уваги, і якби я не боявся лиха — адже все, пов'язане з цією людиною, приносило лихо, — може й я скористався б нею. Але були там і очевидні промахи, й на них я розсудливо зауважив.

— Передусім і найгірше те, — відповів я, — що через отого керма й гострого кіля не можна буде витягувати судно на берег і ходити по мілкому. Можливо, там, звідки ти прийшов, є багато місць, придатних для причалу, але тут судно причалює скрізь, де випадає, а в разі нападу його спускають на воду. По-друге, твою щоглу важко буде покласти, коли ущухне вітер і треба братися за весла. Нарешті, твоє трикутне вітрило не перетвориш на шатро, щоб спати у відкритому морі.

— Судно стоятиме на рейді, а ви підходитимете до берега на шлюпках, — сказав він. — Окрім того, можна побудувати каюти.

— Каюти заважають веслярам, — заперечив я, — якщо тільки, ясна річ, судно не надто широке або веслярі не сидять нижче палуби, як раби на галерах Міклагарда. Бо вільні люди не стерплять таких мук.

— А хіба весла обов'язково потрібні? — спитав він, наче мале дитя.

І тут вибухнув гучний регіт. Навіть чайки, що ширяли там, де невиразно темнів берег, і ті сповнили морський обшир пронизливим квилінням.

— Невже там, звідки ти прийшов, і вітри підкоряються людині? — пирснув Яльмар.— А що діяти, коли на морі кілька днів стоїть цілковитий штиль і запас харчів вичерпується?

— Можна збудувати таке судно, що на ньому вистачить місця для харчів одразу на багато тижнів,— відповів Джеральд.

— Якщо ти багатий, як король, тоді можна, — відгукнувся Хельгі. — Одначе таке королівське судно, хай тільки воно потрапить у штиль, зразу стане безпорадне й не забариться стати здобиччю першого ж із тих вікінгів, що шастають вздовж узбережжя від наших країв до Йомсборга. А якщо полишити судно на якорі й стати табором на березі, то де ти знайдеш пристанище, і як захищатимешся, коли тебе запримітить ворог?

Джеральд не спромігся заперечити. Тоді Торгунна стиха мовила:

— Декому не до душі нове. А мені здається — це чудесна думка.

Він стомлено усміхнувся їй і, набравшись духу, взявся пояснювати, як можна навіть за хмарної погоди визначити північ. Є камінці, пояснив він, котрі, якщо їх підвісити на вервечці, завжди вказують на північ. Я обережно відповів йому, що це дуже цікаво, але треба мати такі камінці, а якщо він знає, де такий камінець можна дістати, я буду просити торгівця роздобути його для мене. Але цього він не знав і надовго замовк. Кетіль роззявив було рота, але Торгунна зміряла його таким гострим поглядом, що він і пари з вуст не пустив; одначе всім своїм виглядом виказував, що вважає Джеральда неймовірним брехуном.

Якийсь час по тому вітер повернув нам у лице. Ми спустили вітрило й узялися за весла. Джеральд допомагав охоче й енергійно, та надто вже невміло, а руки його виявились такі ніжні, що невдовзі всі були в крові. Я запропонував йому трохи перепочити, але він уперто сидів на веслах.

Дивлячись, як він рівномірно розхитується взад і вперед під тужне поскрипування кочетів — весло там, де він його тримав, було червоне й вологе від крові, — я думав про нього. Він щосили намагався бути

корисним. Цікаво, що чинив би я, коли б опинився один у його демонській країні, а між мною і моїм домом лежала б ціла вічність? Могло бути, що така жалість торкнулася й серця Торгунни...

Лобовий вітер подужчав, від низьких свинцевих хмар море стало сіре, як криця, й захвилювалось. Ми ледь-ледь ішли вперед. На заході сонця, знесилівши, ми були змушені зайти в маленьку безлюдну затоку й улаштувати щось на зразок табору на березі.

Ми взяли з собою дрова і трут. І тут Джеральд, хоча він ледь не падав з утоми, показав себе, бо його палички розпалили вогнище скоріше, ніж криця й кремінь. Торгунна заходилась готувати вечерю. Човен погано захищав нас від дошкульного холоду. Плащ Торгунни крилами маяв на вітрі, а волосся її розвівалось над язиками полум'я. Стояла пора ясних ночей, коли небо огорнуте темно-блакитним маревом, море схоже на погнутий металевий лист, а берег ледь височіє над царством туманів. Ми, чоловіки, загорнувшись у плащі, гріли біля вогнища закляклі руки й мовчали.

Треба якось розвеселити людей, вирішив я, і наказав відкоркувати барильце мого кращого, найміцнішого пива, Не інакше як зла Норна підказала мені зробити так, але куди ти дінешся від долі? Коли, розбризкуючи в усі боки сало, зашкварчала на вогні бараняча нога, ми ще дужче відчули порожнечу в наших шлунках, і пиво швидко запаморочило нам голови. Я, пам'ятаю, взявся декламувати передсмертну пісню Рейнара Волохатого й робив це лише тому, що мені хотілось її читати.

Торгунна підійшла до того місця, де Джеральд не сів, а скоріше звалився на землю...

— Хіба в твоїй країні не декламують віршів? — поспитала вона.

— Не так, як тут, — відповів він, звівши на неї очі, і якусь мить вони пильно дивились одне на одного. — Ми частіше співаємо, ніж декламуємо вірші. От якби була тут моя гітара... Це інструмент такий, на зразок арфи.

— О, то ти ірландський бард! — здогадався Яльмар Широконосий.

Не пригадую навіть, чому я так добре затямив слова, які Джеральд усміхаючись сказав своєю мовою. Але вони мені запам'яталися, хоч я й не збагнув, що вони означають: Only on me mither's beqorra... [12] Мабуть, це було якесь заклинання.

— Заспівай нам щось, — попросила Торгунна.

— Зараз, тільки подумаю, — відповів він. — Адже мені треба перекласти пісню на норвезьку мову, щоб ви її зрозуміли.

Якийсь час помовчавши, дивлячись у пітьму холодної ночі, він заспівав. Пісня його сподобалася мені. Слова її приблизно були такі:

Покидаєш ти нашу долину

І з собою навіки береш

Свої очі, що сонцем зігріли

Мою душу і серце моє.

Тільки це я запам'ятав та те, що пісня була далі не надто скромна. Коли він скінчив співати, Яльмар і Грім встали подивитись, чи засмажилося м'ясо. В очах моєї дочки я побачив сльози.

— Дуже мила пісня! — сказала вона.

Кетіль сидів випроставшись. Відлиски полум'я безладно витанцьовували на його обличчі.

— Нарешті-то ми знаємо, що вміє робити цей молодик, — промовив він, і голос його зазвучав грубо: — сидіти та наспівувати пісеньки дівицям. Отак хай він і служить тобі, Оспаче.

Торгунна зблідла, а Хельгі схопився за меча. Джеральд, побачив я, змінився на лиці і хрипко сказав:

— Ти не маєш права так говорити. Візьми свої слова назад.

Кетіль устав.

— Ні, — відповів він. — Я не стану просити вибачення в нероби, що живе дармоїдом у чесного господаря.

Він розлютився, одначе в нього стало глузду не зачіпати моєї родини й образити тільки Джеральда. А то йому і його батькові довелося б мати діло з нами чотирма. Тим часом Джеральд теж підвівся й, стиснувши кулаки, запитав:

— Ти готовий піти зі мною, щоб вирішити нашу суперечку?

— З радістю!

Кетіль повернувся й, пройшовши кілька кроків берегом, узяв із човна свій щит. Джеральд рушив за ним. Торгунна, що стояла непорушно з невимовним жахом на лиці, раптом схопила його сокиру й кинулась навздогін за ним.

— Ти йдеш голіруч? — крикнула вона. Джеральд зупинився й, не зрозумівши, подивися на неї.

— Мені це непотрібне, — промимрив він. — Кулаки...

Сповнений самовпевненості Кетіль випростався, оголив меча й сказав:

— Ти, звичайно, вмієш битися тільки так, як б'ються раби на твоїй землі. Тому, якщо ти вибачишся, буду вважати, що ми владнали суперечку.

Джеральд стояв зіщулившись. Він пильно, як сліпий, дивився на Торгунну, неначе запитував у неї, що йому робити. Вона подала .сокиру.

— Отже, ти хочеш, щоб я його вбив? — прошепотів він.

— Так! — була її відповідь.

І я зрозумів, що Торгунна його любить, бо чому тоді вона так не бажала його ганьби?

Хельгі подав йому шолом. Він надів його, узяв сокиру й пішов назустріч Кетілю.

— Негарне діло! — зауважив Яльмар. — Ти на боці чужинця, Оспаче?

— Ні, — відповів я. — Він мені не кревний і навіть не названий брат. Ця сварка мене не обходить.

— От і добре, — зрадів Яльмар. — А то я зовсім не маю бажання сваритися з тобою, приятелю. Ти завжди був добрий сусіда.

Ми разом пройшли вперед й окреслили майданчик для поєдинку. Торгунна попросила мене позичити Джеральдові меча, щоб він теж міг

користуватися щитом, але той якось дивно подивився на мене, сказав, що більше воліє тримати в руках сокиру.

Він і Кетіль стали один навпроти одного, і герць розпочався.

Це не був звичайний хольмганг [13] за певними правилами, коли поява першої крові означає перемогу. Ні, ці двоє билися на смерть. Кетіль кинувся вперед, і його меч зі свистом розтяв повітря, а Джеральд відскочив назад, незграбно розмахуючи сокирою. Сокира, дзенькнувши, відскочила від щита Кетіля. Юнак посміхнувся й рубонув мечем Джеральда по ногах. Я бачив, як на штанях чужинця проступили криваві плями.

Це було вбивство з самого початку. Джеральд, мабуть, ніколи не тримав у руках сокири. Один раз він навіть ударив не лезом сокири, а плазом. Кетіль давно зарубав би його, якби меч не затупився від удару по шоломові, а Джеральд не поспішив устати. І все-таки його вже хитало від десятка ран.

— Припиніть! — крикнула Торгунна й кинулася до них.

Хельгі схопив її за руки й силоміць змусив повернутися назад, але вона так пручалася й билась, що Грімові довелося допомагати моєму синові. Я побачив, що Хельгі засмучений, а на лиці керла яскриться злоблива посмішка.

Джеральд оглянувся, щоб подивитись на Торгунну. Меч Кетіля ковзнув і різонув Джеральда по лівій руці, той випустив сокиру. Кетіль заревів, готуючись добити його. Тоді Джеральд вихопив пістолета. Спалах, звук, схожий на коротке гавкання. Кетіль упав, конвульсивно випростався й застиг. Йому розірвало нижню щелепу й потилицю.

Залягла тривала мовчанка: було чути лиш завивання вітру та гуркіт хвиль. Потім уперед виступив Яльмар; лице його спотворило горе, але

тримався він гідно. Схиливши коліна, він склепив синові очі й цим неначе сказав, що за ним лишається право помсти.

— Це чаклунство. Тебе треба оголосити поза законом.

— Ніякого чаклунства тут нема, — глухо обізвався Джеральд. — Це... це як стріла з лука. Я не мав вибору. Він відмовився битися на кулаках.

Я став між ними й сказав, що це діло повинен вирішити Тінг, але сподіваюсь, що Яльмар погодиться взяти викуп за вбитого сина.

— Але ж я вбив його, рятуючи своє життя, — заперечив Джеральд.

— Все одно, викуп треба платити, якщо тільки родичі Кетіля згодяться його взяти, — пояснив я. — А за таку зброю, гадаю, доведеться платити вдвічі більше. Але це вже вирішить Тінг.

У Яльмара було багато синів, Джеральд же не належав до ворожої йому сім'ї, і тому я був певен, що Яльмар не відмовиться від викупу. Стримано посміхнувшись, він, одначе, спитав, де людина, що нічого не має, візьме стільки срібла.

Ховаючи в собі крижаний спокій, Торгунна виступила вперед і заявила, що ми заплатимо викуп. Я роззявив було рот, але побачив її очі й тільки кивнув головою на ознаку згоди.

— Так, — підтвердив я, — в ім'я збереження миру.

— Отже, ти хочеш взяти участь у цій сварці?

— Ні, — відповів я. — Цей чоловік мені не рідня. Але хіба я не вільний, якщо забажаю зробити йому грошовий подарунок, а він розпорядитися ним, як на те буде його воля?

Яльмар посміхнувся. Горе причаїлося в куточках його очей, але на мене він дивився поглядом давнього друга.

— Ця людина, напевно, не забариться стати твоїм зятем, Оспаче, — висловив він свій здогад. — З усього видно, що так воно й буде. Тоді він стане членом твоєї родини. А твоє бажання допомогти йому зараз ставить тебе на його бік.

— І що ж? — стиха спитав Хельгі.

— А те, що хоч я й ціную твою дружбу, але в мене є сини, які не байдуже сприймуть звістку про смерть брата. Вони захочуть помститися Джеральдові Семсону, хай навіть задля честі свого імені, і тоді наші родини перестануть дружити, а за одним убивством станеться друге. Так воно було раніше. — Яльмар зітхнув. — Я сам не хочу сваритися з тобою, Оспаче, але якщо ти станеш на бік убивці, все буде по-іншому.

Я на хвилю замислився, уявив Хельгі на землі з розтрощеним черепом й інших моїх синів, змушених полишити свої домівки й стати до бою через людину, якої вони ніколи в житті не бачили, подумав про те, що надалі, йдучи на берег за плавником, ми повинні будемо завжди надівати кольчуги, а лягаючи спати, боятися, щоб уранці не побачити, як наш будинок оточили озброєні люди.

— Так, — зауважив я, — ти маєш рацію, Яльмаре. Я беру свою пропозицію назад. Це повинні вирішувати з ним ви самі.

І ми потисли один одному руки. Торгунна неголосно скрикнула й кинулась до Джеральда. Він обняв її.

— Що це означає? — стиха запитав він.

— Я більше не можу тримати тебе в нас, — відповів я. — Але ти знайдеш притулок у когось із селян. Яльмар — людина, що поважає

закони і не скривдить тебе, аж поки Тінг не вирішить твоєї долі. А це буде не раніше середини літа. Може статись, що до того часу тобі пощастить вибратися з Ісландії.

— Такому неробі, як я? — гірко посміхнувся він у відповідь.

Торгунна вирвалася з його рук і, палаючи гнівом, закричала, що я боягуз, клятвопорушник і все таке інше. Я дав їй вилити душу, а потім поклав руки на плечі й сказав:

— Тільки заради нашого дому. Дім і сім'я священні. Чоловіки вмирають, жінки плачуть, але поки існує рід, наші імена пам'ятатимуть. Хіба ти маєш право заради своєї примхи вимагати смерті десятка людей?

Довго стояла вона мовчки, і яка була її відповідь, я й до сьогодні не знаю. Але гут заговорив Джеральд.

— Так, — промовив він. — Мабуть, ти правий, Оспаче... правий згідно з законами вашої доби. Це не моя доба.

Він потиснув мені руку, потім Хельгі, торкнувся губами щоки Торгунни, повернувся и рушив у морок.

Потім, як я чув, він обробляв землю в Торвальда Хольсона, орендаря Хемпбек Хелла, але не розповів йому про те, що сталося. Напевне, Джеральд сподівався, що про нього забудуть, а тим часом йому пощастить пробратися на схід. Але тут пішли чутки. Я пам'ятаю, як він хвастав, що в Сполучених Штатах люди можуть розмовляти один з одним з різних кінців землі. А дивлячись, як ми живемо в своїх відлюдних садибах, він, певно, й уявити не міг, як швидко в нас поширюються чутки. Син Торвальда Хрольф прийшов про щось побалакати з Брендом — Тюленячим Чоботом і, звичайно, згадав про чужинця. Незабаром уся західна частина острова знала про цю історію.

Якби Джеральд знав, що йому треба в першій же садибі, де він зупинився, розповісти про подію, то був би в безпеці, на крайній випадок до зібрання Тінга, бо Яльмар і його син — люди розсудливі й ніколи не вб'ють людини, котра перебуває під охороною закону. А він приховав усе, й це утвердило його як убивцю, поставило поза законом. Яльмар зі своєю ріднею приїхав до Хемпбека Хелла й, гукнувши Джеральда, наказав йому вийти з будинку. З пістолетом Джеральд пробився до горбів. Вороги кинулися за ним. Кілька чоловік було поранено, один убитий, і за цю смерть теж належала відплата. Джеральд, напевно, гадав, що незвичайність його зброї налякає їх. Він, мабуть, не знав, що кожен умирає тільки тоді, коли йому на роду записано, не раніше й не пізніше, тому немає чого боятися смерті.

Кінець кінцем, коли його оточили, пістолет раптом чомусь замовк. Він схопив меча вбитого й так мужньо боронився, що Ульф Яльмарсон кульгає дотепер. Він тримався хоробро, це визнавали навіть його вороги. Вони, напевне, всі чаклуни там, у Сполучених Штатах, але хоробрості їм не позичати.

Коли з ним покінчили, тіло його притягли назад. І щоб дух його не блукав по господах — адже він, напевно, теж був чаклун, — тіло спалили і всі його речі поклали на вогнище разом з ним. Тоді я й позбувся ножа, котрого він мені подарував. Могила, де поховано його останки, он там, побіля болота, на північ звідси, й люди обминають те місце, хоч дух його жодного разу не з'являвся. А тепер, опісля того всього, що сталося, про нього все більше забувають...

Ось і вся історія, жрече, все, що я бачив і чув. Більшість людей вважає, що Джеральд Семсон був божевільний, але сам я вірю: він справді прийшов до нас з іншої доби, й прокляття його було в тому, що він прийшов надто рано. Не можна жати, коли жниво не визріло. А я дивлюсь у майбутнє, в те саме майбутнє, що настане через тисячу літ, коли люди літатимуть у повітрі, їздитимуть у візках без коней і нищитимуть одним ударом цілі міста, й думаю про тодішню Ісландію й про молодих людей із Сполучених Штатів, які прийдуть у нашу країну

того року, коли нам загрожуватиме кінець світу. Можливо, хтось із них, блукаючи вересовими полями, побачить могилу й подумає: який стародавній воїн похований тут? І, може, йому навіть забажається перекинутися в ті далекі часи, коли жив той воїн і коли люди були вільні...

---

1. Великі Морози — в ісландському віруванні адекватні християнському "кінцеві світу", який провіщали церковники на 1000-й рік.

2. Керл — у давній Ісландії вільний селянин, що не мав власного господарства. Керли часто йшли в найми.

3. Military Police — військова поліція (англ.).

4. Берсерк — лютий воїн з припадками божевілля. Стародавні скандінави вірили у невразливість берсерка.

5. Тор — у скандінавській міфології бог-громовержець, озброєний кам'яною сокирою; заступник хліборобства.

6. Лейф Ейріксон, або, як його прозвали Лейф-Щасливчик, — скандінавський вікінг, що здійснив на кінець X століття пла-вання до берегів американського континенту. У відкритій ним країні ріс дикий виноград, і тому їй дали назву Вінланд.

7. Б'ярні Херюльфсон — норвезький вікінг. 985 року, коли він плив у Гренландію, вітром і течією його знесло до далекої, вкритої лісом землі, яку історики ототожнюють з материком Північної Америки.

8. Тінг — у скандінавській Ісландії зібрання, на якому вирішували всі спірні питання в межах округи, на відміну від щорічного Альтинга — зборів "наймудріших людей країни".

9. Один — у міфології давніх скандінавів верховний бог, творець роду людського и усього сущого, воїн, мудрець і суддя, а також заступник мореплавства и торгівлі.

10. Ярл — незалежний від короля феодал. Звідси англійське слово "earl" — "граф".

11. Тролі — у скандінавських повір'ях — надприродні істоти (карлик, велетень, відьма), як правило, ворожі людям.

12. Один з предків моєї матері бродяга... (спотворене англ.).

13. Хольмганг (ісл.) — поєдинок.